

Türk Atasözlerinde Çelişki
The Contradiction in Turkish Proverbs

*Eyup Sertaç AYAZ

Özet

Çelişki, görünüşte doğru olan bir ifade veya ifadeler topluluğunun bir çelişki veya sezgiye karşı bir sonuç yaratmasıdır. İlk bakışta saçma, hatta kendisiyle çelişik gibi görünmekle birlikte, doğru olan ya da olabilen bir görüş ya da tez olarak çelişki, doğru kabul edildiği zaman yanlış, yanlış diye görüldüğü zaman ise, doğru olduğu ortaya çıkan tümce ya da önermeyi tanımlar. Öğütledikleri bakımından birbirlerine aykırıymış, birbirini yalanlıyormuş gibi görünen atasözlerimiz vardır. Bunlar bir kural gibi söylenmiş olmakla birlikte, doğru yargılı olmayanlar; ya toplumla alaydır, ya taşlamadır, ya uyardır, ya yermedir, ya da bir kötümserlik ve öfke anlatımıdır. Bunlar doğru şeyler söylemek için değil, toplumca benimsenmek gibi bir genelliği bulunan ruh hallerini yansıtmak için ortaya çıkmışlardır. Bu tip atasözü ifadelerinde genellikle karşımıza mizahlı bir anlatım çıkmaktadır. Bu çalışmada çelişkili bir anlatıma sahip gibi görünen atasözlerimizden hareketle atasözlerinde toplumsal eleştiri ve mizah konuları ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Atasözü, çelişki, mizah, eleştiri

Abstract

Seemingly, paradox is the creation of a contradiction of a true idea or group of ideas. As well as being nonsense at the first view even contradictory with itself, paradox as a true idea or thesis when accepted true it is wrong but when accepted wrong it is a true sentence. We have proverbs which are contrary to each other. From these which are not true, they are ironically about society, advice, criticism or they are pessimist and anger expression. In this kind of proverbs, a humorous expression can usually occur. In this study, social criticism and humour in proverbs have been discussed regarding on our proverbs which have a contradictory expression.

Key words: Proverb, contradiction, criticism, humour

Atasözü

Geçmişten günümüze gelen, uzun deneyimlerden yararlanarak kısa ve özlü öğütler veren, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan kalıplaşmış sözlere atasözü denir. Atasözleri bir toplumun duygu, düşünce, inanç ve kültür yapısını yansıtır. Atasözleri, kim tarafından ne zaman söylendiği bilinmediğinden anonimdir. Bu sözler topluma mâl olmuş, toplum tarafından benimsenmiş ve

yüzyılların düşünce ve mantık sisteminden geçerek günümüze ulaşmış kısa ve özlü sözlerdir. Atasözleri, bir düşünce açıklanırken ya da savunulurken tanık olarak da gösterilirler.¹ İlk izlerine Orhun Yazıtları'nda (kitabe) rastladığımız atalarımızın sav, mesel, darb-ı mesel diye adlandırdığı atasözlerimiz dilimizin en önemli, en değerli eserlerindendir.² Toplumda genellikle değiştirilemez bir yasa gibi kabul gören atasözleri aynı zamanda toplumsal ve/veya kişisel yapının eleştirilmesinde, toplumun-bireyin takdir edilen yönlerinin ortaya konulmasında, düşüncenin doğruluğunun ifade edilmesinde de başvurulan kalıplaşmış sözlerdir.

Paradoks (Çelişki)

Kendi içinde çelişkiliymiş gibi görünen, mantıksal olarak hem doğruluğu, hem de yanlışlığı kanıtlanabilen önermedir.³ Paradoks, görünüşte doğru olan bir ifade veya ifadeler topluluğunun bir çelişki yaratması veya sezgiye karşı bir sonuç yaratmasıdır. Çoğunlukla, çelişkili gibi görünen sonuç veya sonuçların aslında çelişkili tarafları vardır. Ayrıca kendi içinde çelişen veya tam tersi şekilde sonuç olarak doğru olan fakat absürt veya çelişkili gözüken bir ifadeye (veya ifadelere/ifadeler bütününe) de paradoks denmektedir. Kökleşmiş inanışlara aykırı olarak ileri sürülen düşünce olarak da tanımlanabilir. Yani bir nevi çelişkidir.⁴

Mizah

Mizah, hayatın güldürücü yönünü ortaya çıkaran sanat türüdür. İnsanı gülmeye sevk eden resim, karikatür, konuşma ve yazı sanatıdır. Mizah eserleri sadece şaka, güldürme maksadıyla söylenip, yazılıp, çizildiği gibi belli fikirleri ifade etmek için de ortaya konulabilir. Mizah olayların gülünç, alışılmadık ve çelişkili yönlerini yansıtarak insanı düşündürme, eğlendirme ya da güldürme amacıyla kullanılır. En kaba şakadan en ince espiye kadar bütün mizah örnekleri, birbiri ile uyum içindeki olaylar arasındaki çelişkinin birdenbire ortaya çıkarılmasına dayanır. Mizah gelenek ve kuralların sorgulanmasında önemli bir rol oynar. İki amacı vardır, saldırma ve savunma. İnsanın topluca yaşamaya başladığı dönemle birlikte mizah da ortaya çıkmıştır. Kentleşmeyle birlikte daha soyut ve dolaylı bir özellik kazanmıştır.⁵

Türk Atasözlerinde Çelişki

Atasözü nesilden nesile geçerek çoğunlukla değişmez yargılar aracılığıyla atalarımızın hayat tecrübelerini ve felsefi gerçekleri öğütler halinde sunan, az sözle çok anlam ifade eden kalıplaşmış ve çoğu mecazi olan sözler topluluğudur.⁶

Atasözleri içinde anlamları birbirine aykırı olanlar vardır. Her atasözü bir

¹ <http://www.belgeler.com/blg/29x8/atasozleri-sunumu>, Erişim tarihi: 04.04.11

² M. Ertuğrul Saraçbaşı, İbrahim Minnetoğlu, Örneklî ve Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü, Bilge Sanat Yapım Yay., İstanbul 2002, s.7

³ <http://www.turkcebilgi.com/paradoks/ansiklopedi#ansiklopedi>, Erişim tarihi: 09.02.2011

⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Paradoks>, Erişim tarihi: 09.02.2011

⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mizah>, Erişim tarihi: 10.02.2011

⁶ GÖZLER H. Fethi, GÖZLER M. Ziya, **Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1980, s.60

kural olduğuna göre bu çelişik sözlerden her biri nasıl kural sayılabilir? Bu soruya cevap verebilmek için hayat olaylarının çelişmelerle dolu olduğunu düşünmek gerekir. Bunları belirten kurallar da şüphesiz öyle olacaktır. Bundan başka aynı olay değişik koşullar altında ayrı ayrı sonuçlar verebilir. O zaman birbirini tutmayan düsturlar ortaya çıkar. Nitekim yalan söylemenin kötü sonuçlar vereceğini bildiren atasözleriyle birlikte, doğru söylemenin kötü sonuçlar vereceğini bildiren atasözleri de yaşamaktadır (...) Burada bir inceliği belirtmek yerinde olur: Birbirlerine aykırı olan atasözlerinin hepsi kural gibi söylenmiş olmakla birlikte, doğru yargılı olmayanlar, ya toplumla alaydır, ya taşlamadır, ya uyarmadır, ya yermedir, ya da bir kötümserlik ve öfke anlatımıdır. Bunlar doğru şeyler söylemek için değil, toplumca benimsenmek gibi bir genelliği bulunan ruh hallerini yansıtmak için ortaya çıkmışlardır. Aralarında doğruluğuna inanılarak söylenmiş olanlar da bulunabilir. Örneğin: ‘Devlet malı deniz, yemeyen domuz’ sözü, taşlama da, öfke anlatımı da, inanılarak söylenmiş bir söz de olabilir.”⁷

Atasözlerinde çelişki iki boyutta incelenebilir. Birincisi mevcut iki veya daha çok atasözünün birbirleriyle anlamları ve düşündükleri bakımından çelişkili mesajlar içermesi; ikincisi ise bir atasözünün genel ahlak kurallarına ve evrensel değerlere ters düşen mesajlar içermesidir. Bahsedilen birinci tip atasözleri çelişkisi, hayatta aynı olayların farklı şekillerde sonuçlanabilmesi ve kişilerin aynı olaylara farklı yorumlar getirebilmesi ve de toplum ve birey çıkarlarının zaman zaman çatışmasından dolayı ortaya çıkan değişik sonuçlardan kaynaklanmaktadır. İkinci tip atasözleri çelişkisi ise toplum tarafından genel olarak kabul gören tutum ve eğilimleri eleştirmek, için ortaya çıkmışlardır. Bu tip atasözlerinde mizahın en yaygın eleştiri aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu tip atasözlerinin ‘bu durum böyledir, siz de böyle yapın’ gibi bir mesaj içerdiği düşünülmemekte, tam tersi bu atasözlerinde mizah unsuru kullanılarak ahlaki değerleri hiçe sayan bu eğilimdeki kişiler yerilmekte adeta onlarla dalga geçercesine eleştirilmektedir. Bu çalışmada, Türk Dil Kurumunun resmi internet sitesinden örnek olarak seçilen aşağıdaki atasözleriyle bu iki tip çelişki ve çelişkinin nedenleri incelenecektir.

Mesajları Bakımından Birbiriyle Çelişen Atasözü Örnekleri

İyi insan sözünün üstüne gelir

Yokluğunda kendisinden söz edilen kimse, konuşmanın üzerine gelirse o iyi insandır, denilir.

İti an, taşı eline al (çomağı hazırla)

Saldırgan biriyle karşılaşması olasılığı bulunan kimse kavgaya hazır olmalıdır.

An iti, kap sopayı

Saldırgan biriyle karşılaşma olasılığı varsa kendini korumaya hazırlıklı ol.

Bu atasözleri arasındaki çelişki kişilerin diğer kişiler hakkındaki farklı düşünce ve yorumlarından ortaya çıkmıştır. Bir ortamdaki kişiler biriyle ilgili

⁷ Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Elkitabı, TDK Yay., Ankara 1970, s.20-21

konusurken söz konusu kişi bir anda ortama dâhil olduğunda bu kişi sevilen biriye ‘İyi insan sözünün üstüne gelir’ denir. Tam tersi sevilmeyen biri ise bu sefer de ‘İti an, taşı eline al (çomağı hazırla) - An iti, kap sopayı ’ denir. Görüldüğü gibi bu atasözlerindeki çelişki kişilerin farklı yorumlarından kaynaklanmaktadır. Bu yorumların belirleyicisinin ise söz konusu bireyin sevilip sevilmemesi olduğu görülmektedir.

Bir elin nesi var, iki elin sesi var

Başarıya ulaşmak için birlik olmak gerek.

Nerede çokluk, orada bokluk

Birlikte iş yapmak üzere toplanan kişiler çok olursa her kafadan bir ses çıkar, anlaşmazlıklar belirir, iş yapmak güçleşir.

Bu atasözleri arasındaki çelişki aynı olayın farklı sonuçlar doğurmasından kaynaklanmaktadır. Aynı işin iki farklı kalabalık grupça yürütüldüğünü düşünelim. Birinci gruptakiler işbölümü, dayanışma ve uyum içerisinde sistematik bir çalışma sergilerken her bireyin başına buyruk hareket ettiği, her kafadan ayrı bir sesin çıktığı ikinci grupta ise uyumsuz ve başarısız bir çalışma ortaya çıktığını düşünelim. Bu durumda birinci grup için ‘Bir elin nesi var, iki elin sesi var’ söylenecekken ikinci grup için ise ‘Nerede çokluk, orada bokluk’ denilecektir. Görüldüğü gibi burada toplumsal bir olayın farklı sonuçlar verebilmesi üzerine farklı atasözleri tercih edilecektir. Örnekteki olayda, çelişkinin asıl sebebi ise toplumu oluşturan bireylerin farklı kişiliklerde olmasından kaynaklanmıştır.

Fazla mal göz çıkarmaz

Ne kadar ve ne türden mal olursa olsun malın fazlası elden çıkarılmamalıdır çünkü mutlaka bir gün gelir lazım olur.

Azıcık aşım, ağrısız (kaygısız) başım

Derdim olmasın da başka bir şey istemem.

Bu atasözleri arasındaki çelişki kişilik farklılıklarından dolayı aynı olgunun farklı şekilde algılanmasından kaynaklanmaktadır. Kullanımda ‘Fazla mal göz çıkarmaz’ daha hırslı ve gözü pek bireylerin tercih edeceği bir atasözüyken ‘Azıcık aşım, ağrısız (kaygısız) başım’ atasözünü ise daha kanaatkar, çok da mücadeleci bir ruha sahip olmayan bireyler tercih edeceklerdir.

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar

Söylenen söz yalansa durum çok geçmeden anlaşılır.

Eğri oturup doğru konuşalım

Birisine karşı tutumumuz ne olursa olsun doğruyu söylemeliyiz.

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar

Doğru olmakla birlikte başkalarının işine gelmeyen sözleri söyleyenlerin sevilmediğini anlatan bir söz.

Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek

Doğru sözlü olan kişi sevlmeyen, istenmeyen kişi olacağı için bulunduğu yerden ayrılmaya hazır olmalıdır.

Doğru söyleyenin tepesi delik olur

Sözüm bir kimseye dokunur mu diye düşünmeyerek doğruyu söyleyen kişi çok düşman kazanır.

Bu atasözleri arasındaki çelişi toplumsal/bireysel çıkarlarla toplum/birey vicdanı arasındaki çatışmadan kaynaklanmaktadır. Doğru söylemek evrensel bir erdemdir. Fakat bu erdem her zaman kişinin/toplumun faydasına olmayabilir. Doğrular yozlaşmış toplumlarda her zaman herkesin işine gelmez. Kişiler doğru söyleyip söylememe konusunda vicdanıyla çıkarları arasında seçim yapmak zorunda kalırlar. Bu tip çelişkili atasözlerinde, çelişkinin asıl kaynağı gerçek hayattaki birçok olgunun (yalan-doğru, iyi-kötü vb.) çatışmasının atasözlerine yansımından kaynaklanmaktadır.

Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir

Bir işin sonunun nasıl olacağı şimdiki gidişinden belli olur.

Gün doğmadan kimliği söylenmez

Bir iş iyice belli olmadan sonucu hakkında yargı yürütülemez, yarın ne gibi durumlar veya olaylar çıkacağını kimse bilmez.

Gün doğmadan neler doğar

Beklenmedik bir sırada umut verici durumlarla da karşılaşma imkânı vardır

Bu atasözleri arasındaki çelişi hem hayattaki olayların çelişmelerle dolu olmasından, aynı olayın farklı sonuçlar doğurabilmesinden ve bireylerin hayata bakış açılarının farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Aynı olay için genellikle kadere boyun eğmişlik, sürprizlere, mucizelere kapalı bir hayat anlayışına sahip kişiler '**Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir**' atasözünü tercih ederken buna karşılık hayata daha ümit dolu, sürprizlere açık bir pencereden bakan bireyler ise '**Gün doğmadan neler doğar**' atasözünü tercih edeceklerdir.

Öfke baldan tatlıdır

Öfkeye kapıldığında bağırıp çağırarak insanı rahatlatır.

Öfke ile kalkan ziyanla (zararla) oturur

Öfkesine kapılarak iş gören sonunda güç duruma düşer.

Bu atasözleri arasındaki çelişi yaşamda her bir olayın veya olgunun farklı açılarından olmasından ortaya çıkmıştır. Hepimizin de bildiği gibi insan tepkilerini göstermedikçe bu durum bir süre sonra ruh sağlığını bozacaktır. Yaşamdaki bu gerçek öfkenizi dışarıya yansıtan mesajıyla '**Öfke baldan tatlıdır**' atasözünde ifade bulmuştur. Fakat aynı öfke olgusunun öfkelenen insanın sağlıklı düşünemeyeceği için sergileyeceği davranışların olumsuz sonuçlar yaratabileceği ve onu sıkıntıya düşüreceği de yine bir gerçekliktir. Bu durum da '**Öfke ile kalkan ziyanla (zararla) oturur**' atasözüyle yansıtılmıştır. Gerçek yaşamdaki olgu ve

olayların olumlu-olumsuz yönler çatışması atasözlerindeki çelişkiyi de beraberinde getirmiştir.

Bekârın parasını it yer, yakasını bit

Bekâr kimse parasını gereksiz harcar, yaşayışı ise düzensizdir.

Bekârlık maskaralık

Bekâr kimse bakımsızdır, derbeder bir yaşayışı vardır ve herkesin eğlencesi olur.

Bekârlık sultanlık(tır)

Evlenmeden tek başına yaşamak daha iyidir.

Bu atasözleri arasındaki çelişki de yaşamda her bir olayın veya olgunun farklı açılarından olmasından ortaya çıkmıştır. Evliliğin ve bekârlığın hayattaki her şeyde olduğu gibi avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bunu algılayış biçimi kişiden kişiye değişir. Bu değişim de çelişkili ifadelerle atasözlerine yansımıştır.

Zararın neresinden dönülse kârdır

Sürüp giden zararlı bir işten ne kadar erken vazgeçersek daha sonra uğrayacağımız zararı o kadar azaltmış oluruz.

Battı balık yan gider

İşler kötü gittiğine göre artık istenildiği gibi davranılabilir.

Bu atasözleri arasındaki çelişki bireylerin hayata bakış açılarının farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Yaptığı yanlışta ısrar edenlerin durumu '**Battı balık yan gider**' atasözünde ifadesini bulmuştur. Bu atasözü hayat karşısında daha alaycı ve rahat olanların tercih edeceği bir atasözüyken '**Zararın neresinden dönülse kârdır**' atasözü ise hayat karşısında daha tedbirli ve ciddi kişilerin tercih edeceği bir atasözüdür.

Bir uyuz keçi bir sürüyü boklar

Kötü yaradılışlı, kötü huylu kişi, çevresine hep kötülük aşılar, bir toplulukta huzursuzluk çıkmasına sebep olur.

Bir baş soğan bir kazanı kokutur

Kötü bir kişi, kötü bir davranış, kötü bir söz büyük bir topluluğun huzurunu bozmaya yeter.

Kurunun yanında yaş da yanar

Beğenilmeyen tutumlarından dolayı cezalandırılan kişiler yanında suçsuzlar da suçlular gibi hırpalanırlar.

Her koyun kendi bacağından asılır

Herkes kendi davranışlarından sorumludur, herkes hatasının cezasını kendisi çeker.

Bu atasözleri arasındaki çelişki bir olguyu/olayı dar-geniş açıdan ele almanın ortaya koyduğu farklı öngörülerden kaynaklanmaktadır. Toplum bireylerin her birinin toplamıdır. Dar açıdan düşünüldüğü zaman toplum kümesinin elemanı

olan her bir birey sadece kendinden sorumludur. Zararı da faydası da kendinedir. Fakat daha geniş bir açıyla düşünecek olursak kümenin her bir elemanı bir şekilde diğer elemanları da etkileyecektir. İnsanlığa ve diğer varlık alanlarına karşı işlenecek suçlar bireysel olabilir; ancak bedeli uzun vadede tüm toplumca ödenecektir. Bu iki bakış açısı arasındaki farklılık örnekte de görüldüğü üzere atasözleri arasında bir çelişki meydana getirmiştir.

İyilik eden iyilik bulur

İyilik eden kimseye zamanı geldiğinde başkaları da iyilik ederler.

İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı

Nasıl öküz, ömrü boyunca hizmet ederek sahibine kazanç sağladığı hâlde ihtiyarlayınca sahibi tarafından kesiliyorsa bu dünyada her zaman iyiliğe karşı iyilik görülmez.

Besle kargayı, oysun gözünü

Elinde büyüttüğün kişi gün gelip sana nankörlük edebilir.

Bu atasözlerindeki çelişki bireylerin kişisel farklılıklarından dolayı aynı olayın farklı geri dönüşlerinin gözlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Yapılan iyiliğin karşılığı yine iyilik de olabilir nankörlük de. Bu durumun belirleyicisi, iyilik yapılan kişinin sahip olduğu insani değerlerdir.

Dost dostun eyerlenmiş atıdır

Gerçek dost, arkadaşının sıkışık zamanında yardımına koşmaya hazır durumdadır.

Güvenme (inanma) dostuna, saman doldurur postuna

Dost sandığın birtakım kimseler sana kolaylıkla kötülük edebilirler.

Bu atasözlerindeki çelişki de bireylerin kişisel özelliklerinin bir örnek olmayışından kaynaklanmaktadır. Bu örnekte, seçilen dostun kişisel yapısına göre dostluk kavramının farklı iki algılamasıyla karşı karşıyayız.

Aklı başa yaş getirir

Deneyim, yıllar içerisinde elde edilir.

Akıl yaşta değil, baştadır

Akıllı olmanın yaşla ilgisi yoktur, bazı küçükler büyüklerden daha akıllı olabilir.

Bu atasözleri arasındaki çelişki hayatta bir kesinliği olmayan, sürekli tartışılabilen birtakım olayların ve olguların varlığından kaynaklanmaktadır. Bu atasözlerindeki çelişki akıl-yaş arasındaki ilişkinin esnek oluşundan, her zaman doğru orantılı olmayışından kaynaklanmaktadır.

Yüzü güzel olanın huyu (da) güzel olur

İnsanın yüzü, içinin aynasıdır, güler yüz hoşgörülü, iyi niyetli, uyuşma eğilimli, temiz yürekli kişilerde bulunur; içinde kötülük bulunan kişinin duyguları da yüzüne vurur, kendisini çirkinleştirir.

Dışı eli yakar, içi beni yakar

Görünüşe aldanmamalı.

İçi beni yakar, dışı eli (seni) yakar

Dış görünüşü ile başkalarının hoşuna giden bir şeyin veya durumun gerçekte kötü yönleri olabilir.

Bu atasözleri arasındaki çelişki insanın söz konusu olduğu hiçbir olayda genellemelere yer olmamasından kaynaklanır. İnsanların fiziksel ve ruhsal özelliklerinin örtüştüğü bazen görülebilir; ancak bunun kesin bir yargı gibi algılanması insanoğlunun karmaşık bin bir yönü ele alındığında yanıltıcı olacaktır.

Evensel Değerler ve Genel Ahlak Kurallarıyla Çelişen Atasözü Örnekleri

Atasözleri; yüzyıllar boyunca yaşanmış veya rastlanmış, müşahede edilmiş sayısız ve birbirinden farklı olayları değerlendiren ve onları ayrı ayrı klişeler haline getirerek sınıflandıran ve nihayet dedelerden torunlara intikal eden özlü sözlerdir. Atasözlerimiz aynı zamanda zekânın tezahürü olan nükteli sözler olarak da karşımıza çıkar.⁸

Bu tip atasözleri genelde toplum ve bireye ait eğilimlerin tespiti ve bu eğilimlerin genelde mizah unsurunu kullanarak yerilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Söz konusu atasözleri bir yerme, uyarı ve tespit içerebilir. Ahlak kurallarıyla örtüşmeyen, toplumun genel kabulleriyle çelişen bu tip atasözlerinde öğüt vermek amaçlanmaz. Bu bakımdan bu atasözlerinden hareketle ‘devletin malını çalın, çıkarlarımızı doğrultusunda yalan söyleyin, toplumsal olaylara karşı duyarsız olun, kuralları çiğneyin vb.’ anlamlar çıkarılması kesinlikle düşünülemez. Asıl amaçlanan ve düşündürülmek istenen toplumda yer bulan; fakat ahlaka çok da uygun olmayan bu tip davranış ve düşünce yapılarına, akılsızca yapılan hareketlere dikkat çekmek ve bu durumla alay etmek, bu durumdan hoşnutsuzluğu dile getirmektir.

Açıklanan tarzdaki atasözlerine birkaç örnek verecek olursak;

Abdestsiz sofuya namaz mı dayanır

Kurallara, koşullara uyulmadıktan sonra bir sürü iş yapılabilir.

Bana dokunmayan (beni sokmayan) yılan bin yaşasın

Birçok kimse, kendilerine kötülüğü dokunmayan kişiye ilişmek istemez.

Devletin malı deniz, yemeyen domuz

Devlete hıyanet etmeyi sanat hâline getirenlere göre devletin bitmez tükenmez malı vardır. Yolunu bulup ondan aşırımayan budaladır.

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar

Doğru olmakla birlikte başkalarının işine gelmeyen sözleri söyleyenlerin sevilmediğini anlatan bir söz.

---

⁸ İ. Hilmi Soykut, Türk Atalar Sözü Hazinesi, Ülker Yay., İstanbul 1974, s.34-35

Doğru söyleyenin bir ayağı üzenide gerek

Doğru sözlü olan kişi sevlmeyen, istenmeyen kişi olacağı için bulunduğu yerden ayrılmaya hazır olmalıdır.

Doğru söyleyenin tepesi delik olur

Sözüm bir kimseye dokunur mu diye düşünmeyerek doğruyu söyleyen kişi çok düşman kazanır.

Her koyun kendi bacağından asılır

Herkes kendi davranışlarından sorumludur, herkes hatasının cezasını kendisi çeker.

Testiyi kıran da bir, suyu getiren de

Görevini iyi yapanla kötüye kullanan arasında bir fark gözetilmemektedir.

Sonuç

Birbiri arasında ifade ve yargı bakımından çelişi olduğu düşünölen atasözlerimizde bu çelişkinin nelerden kaynaklandığı ve hangi amaçlarla bu tip çelişkili atasözlerinin ortaya çıktığı incelendiğinde; çelişkinin kişilerin diğer kişiler hakkındaki farklı düşünce ve yorumlarından, aynı olayın farklı sonuçlar doğurabilmesinden, toplumsal-bireysel çıkarlarla toplum-birey vicdanı arasındaki çatışmadan, hayattaki olayların çelişkilerle dolu olmasından, bireylerin hayata bakış açılarının farklılıklarından, yaşamda her bir olayın veya olgunun farklı açılarının olmasından, bir olguyu/olayı dar/geniş açıdan ele almanın ortaya koyduğu farklı öngörülerden, bireylerin kişisel farklılıklarından dolayı aynı olayın farklı geri dönüşlerinin gözlenmiş olmasından, hayatta bir kesinliği olmayan, sürekli tartışılğelen birtakım olayların ve olguların varlığından, kısaca insanın söz konusu olduğu hiçbir olayda genellemelere yer olmamasından kaynaklandığı düşünölebilir.

Ayrıca genel anlamda bizlere öğüt vermesi, güzeli ve doğruyu göstermesi beklenen atasözlerinden, bazen bu beklentinin tersine evrensel değerlere ve ahlak kurallarına aykırılık içeren bir anlatıma sahip olanlarla da karşılaşılmaktadır. Bu tip atasözlerinde öğüt verme amacı güdülmendiği düşünölmektedir. Asıl amaç; sosyal bir durum tespiti yapmak, tespit edilen bu durumdan hoşnutsuzluğu ifade etmek ve bu ifadeyle toplumun dikkatini bu yöne çekmektir. Bu atasözlerinde genel olarak nükteli bir anlatım kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bilindiği gibi mizah zaten kendi içerisinde eleştiri, alay, derin gözlem ve düşünce içerir. Toplumun-bireylerin yozlaşan değerleri, tutumları ve eğilimleri atasözlerinde ifadesini bulmuş, ince bir mizah anlayışıyla eleştiriye tabi tutulmuştur. Kısaca bu atasözleriyle tecrübelere dayalı öğüt verilmesi yerine, toplumun-bireylerin belli dönemlere ait fotoğraflarına taşlama yapıldığı düşünölmektedir.

Kaynakça

AKSOY Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Elkitabı**, TDK Yay., Ankara 1970

GÖZLER H. Fethi, GÖZLER M. Ziya, **Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1982

SARAÇBAŞI M. Ertuğrul, MİNNETOĞLU İbrahim, **Örnekli ve Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü**, Bilge Sanat Yapım Yay., İstanbul 2002

<http://www.belgeler.com/blg/29x8/atasozleri-sunumu>, Erişim tarihi: 04.04.11

<http://www.turkcebilgi.com/paradoks/ansiklopedi#ansiklopedi>, Erişim tarihi: 09.02.2011

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Paradoks>, Erişim tarihi: 09.02.2011

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Mizah>, Erişim tarihi: 10.02.2011